

ЛАТВІЙСЬКА РЕСПУБЛІКА В ПОВОЄННИЙ ЧАС ЯК ТОЧКА ПЕРЕТИНУ ГЕОПОЛІТИЧНИХ ІНТЕРЕСІВ ВЕЛИКИХ ДЕРЖАВ

У статті аналізується місце Латвії в системі європейської безпеки, яка розглядається на територіальному рівні. Територіальна система безпеки вивчається як сукупність діючих у безпековій сфері на Європейському континенті інституцій, що впливають одна на одну і в роботі яких бере участь латвійська сторона. Цей процес розуміється як співпраця Латвії з іншими європейськими країнами в галузі дотримання безпеки. Застосування системного підходу до дослідження місця Латвії в територіальній системі європейської безпеки вимагає опори на широку теоретичну базу, різноманітні теорії міжнародних відносин, які умовно поділяються на ті, що розглядають формування територіальної системи безпеки в регіоні як результат дії зовнішніх факторів стосовно даного регіону, і ті, що виводять на перший план внутрішні регіональні фактори. Відповідно, методологія цієї статті базується на широкому наборі дослідницьких методів, одні з яких характерні для класичних теорій міжнародних відносин, таких як реалізм і лібералізм, інші ж частіше застосовуються в дослідженнях у річищі соціального конструктивізму.

Ключові слова: Латвія, Європейський континент, територіальна система європейської безпеки, безпекові інституції, Європейський Союз, НАТО, Рада Європи, ОБСЄ.

Кириченко О.В. Латвийская республика в послевоенный период как точка пересечения геополитических интересов великих держав.

В статье анализируется место Латвии в системе европейской безопасности, которая рассматривается на территориальном уровне. Территориальная система безопасности изучается как совокупность влияющих друг на друга институтов, действующих в сфере безопасности на Европейском континенте, в работе которых участвует латвийская сторона, и понимается как сотрудничество Латвии с другими европейскими странами в сфере поддержания безопасности. Применение системного подхода к исследованию места Латвии в территориальной системе европейской безопасности требует опоры на широкую теоретическую базу; различные

теорії міжнародних відносин, умовно ділячись на те, які розглядають формування територіальної системи безпеки в регіоні як результат дії зовнішніх факторів по відношенню до даного регіону, і те, які виводять на передній план внутрішні регіональні фактори. Відповідно, методологія даної статті базується на широкому наборі дослідницьких методів, одні з яких характерні для класических теорій міжнародних відносин, таких як реалізм і лібералізм, інші ж частіше застосовуються в дослідженнях в руслі соціального конструктивізму.

Ключевые слова: Латвія, Європейський континент, територіальна система європейської безпеки, інститути безпеки, Європейський Союз, НАТО, Рада Європи, ОБСЄ.

Kirichenko O. The Latvian Republic in the Post-War Period as the Intersection Point of the Geopolitical Interests of the Great Powers.

The article focuses on Latvian contribution to European security, which, for the purposes of this study, is understood as a territorial system of regional security. Such system is a combination of interconnected institutions with Latvian participation operating in the field of security, Latvian cooperation with other European countries in the field of security. A systemic approach to studying the role of Latvia in the territorial system of European security requires a solid theoretical framework. The theories of international relations discussed in this article fall into two categories: those where territorial security systems are viewed as a product of external factors, and those that focus on internal regional factors. In this article, the authors rely on a variety of methods, including those that are characteristic of classical theories of international relations (such as realism and liberalism), and those employed in social constructivism studies.

Keywords: Latvia, the European continent, the territorial system of European security, security institutions, European Union, NATO, Council of Europe, OSCE.

Дослідження проблеми дає підстави стверджувати, що рівень співробітництва Латвії з інституціями та окремими країнами, які складають територіальну систему європейської безпеки, є доволі невисоким, попри гостру боротьбу великих держав за вплив на Латвію у повоєнний час. Це може свідчити як про недостатню інтегрованість Латвії в згадану систему, так і про кризу самої системи. Найважливіший результат дослідження – апробація підходу до вивчення регіональної безпеки з системних позицій, що дозволяє

ідентифікувати подібні кризи територіальних систем безпеки в інших регіонах світу.

Виклад основного матеріалу. Найважливішими в науці міжнародних відносин є питання війни і миру, проте на практиці ми часто-густо спостерігаємо підміну понять: замість обговорення вказаного питання вчені-міжнародники і безпосередні учасники міжнародної політики говорять про безпеку. Мир і безпека здебільшого розглядаються в якості синонімічних понять, у результаті чого в науковій літературі та документах з міжнародної політики дотримання безпеки частіше, ніж досягнення миру, згадується в якості мети міжнародної політики.

Загальнотеоретичний контекст. В умовах, коли дотримання безпеки на глобальному рівні, за виключенням питань стратегічного роззброєння, вважається проблематичним, вчені міжнародники і практики міжнародної політики звертаються до проблематики регіональної безпеки. Великі світові регіони, такі як Європа і Азія, Близький Схід і Африка, Північна та Латинська Америка, а також менш масштабні регіональні суб'єкти перетворюються на територіальні безпекові системи. Регіон як територіальна система складається з політичних, економічних та соціально-культурних системних складових, які взаємно впливають одна на одну.

Так само регіон як територіальна система безпеки формується з таких елементів, як регіональні міжнародні інституції, покликані забезпечувати регіональну безпеку, співробітництво країн регіону в сфері дотримання регіональної безпеки та подолання для останньої існуючих викликів і загроз. Усі перелічені компоненти регіональної системи безпеки впливають один на одного, формуючи територіальну систему безпеки в регіоні. В даному випадку регіон Європи не є виключенням: тут діють регіональні безпекові інституції, такі як ОБСЄ та НАТО, а європейські країни тією чи іншою мірою співробітничать між собою в питаннях дотримання безпеки, бо в європейців існують спільні уявлення про найважливіші виклики та загрози для континенту.

Особливості функціонування регіональної системи безпеки, включно з її сильними та слабкими сторонами, найбільш чітко виявляються під час розгляду місця окремої країни в цій системі, у нашому випадку в ході аналізу місця Латвії в територіальній системі європейської безпеки. В теоретичному контексті розглядаються різні підходи до дослідження міжнародних відносин, насамперед, ті, де приділяється найбільша увага формуванню регіону під впливом зовнішніх стосовно нього факторів, а також такі, де формування регіонів є результатом внутрішніх процесів у відносинах між країнами регіону.

В практичному плані участь Латвії у військово-політичному блоці НАТО, сформованому під впливом зовнішньої загрози, варто розглянути з урахуванням того, в якій мірі вступ зазначеної країни в Альянс посприяло поглибленню її співробітництва з найближчими сусідами у військово-політичній сфері. При аналізі активності Латвії в ОБСЄ до уваги братимуться наступні аспекти: 1) участь країни в зусиллях, які вказана організація докладала в питаннях контролю за звичайними озброєннями в Європі; 2) взаємодія латвійської сторони з ОБСЄ в галузі демократизації, включно з рівноправним доступом національних меншин до участі в демократичному процесі; 3) сприйняття самої міжнародної організації всередині Латвії. Окремо в якості елементу територіальної системи європейської безпеки варто також розглянути Європейський Союз.

Більш, ніж півстоліття тому однією з цілей європейської інтеграції стало прагнення запобігти повторення подій другої чверті XX сторіччя шляхом добровільної відмови учасників європейського інтеграційного проекту від частини державного суверенітету на користь наднаціональних інституцій. Станом на сьогодні актуальним лишається питання, якою мірою намагання уникнути повторення жахів Другої світової війни як мета європейського інтеграційного проекту знаходить свій відгук серед еліти і населення Латвії.

Історичний контекст. Закінчення війни 8 травня 1945 року принесло Європі мир, перемогу святкували по всьому Радянському Союзу, Проте Латвійській державі і її народу не було чого святкувати, бо припинення військових дій не означало відновлення національної незалежності, натомість уже вдруге повернення радянської влади і продовження комуністичного терору. Слідом за Червоною армією з середини 1944 року до Латвії прямували підрозділи контррозвідки СМЕРШ (скорчено «смерть шпигунам») і військ НКВС. Вже до кінця 1945 року було заарештовано понад 18 тисяч латишів, а біля 90 тисяч осіб були запроторені до перевірочних (так заварних «фільтраційних») таборів.

Латиські воїни рятувались від радянських репресій перебуванням у полоні в західних союзників – загалом близько 25 тисяч військових, склавши на той час значну частину латиської громади у вигнанні. Союзники визнали, що латиських легіонерів слід вважати громадянами незалежної Латвії і незаконно мобілізованими солдатами для боротьби на фронті. Тому, попри заперечення СРСР, їх звільнили на волю і багато з них вступили до допоміжних служб США і Великобританії в окупованій Німеччині, здобувши право виїхати до провідних західних держав світу. Вони активно включились у громадське і політичне

життя нових країн, справляючи вирішальний вплив на ідеологію більшості латишів в еміграції, заснували впливову діаспорну організацію Даугвас Ванагі, діяльність якої здійснювалася повсюди в місцях компактного проживання латиської громади на Заході.

Рятуючись від війни та сталінського режиму, свою батьківщину в західному напрямі залишили понад 200 тисяч мешканців Латвії, з яких 120 тисяч лишилися на Заході, а близько 80 тисяч загинули від бойових дій, в німецько-фашистських концентраційних таборах або в радянському полоні на теренах Польщі, Чехословаччини та Східної Німеччини. На конференції в Ялті у 1945 році Рузвельт, Черчилль і Сталін погодились повертати громадян СРСР з таборів переміщених осіб на їхню батьківщину. Західні союзники класифікували латишів як «осіб спірної національності громадянства», проте в перші місяці після німецької капітуляції багатьох цивільних видали установам СРСР. За радянськими джерелами, до 1952 року в Латвію повернулися близько 78 тисяч біженців.

Водночас, на Заході, головнo в США, Великобританії, Канаді та Австралії, опинилася велика кількість високоосвічених латвійців, які в період незалежності розбудовували свою державу. Ця національна еліта тільки за кордоном змогли зберегти свою духовність, латиську культуру та продовжити боротьбу за незалежність Латвії. Латвійці на Заході продовжували покладатися на ідеали Атлантичної Хартії антигітлерівської коаліції від 1941 року щодо повоєнного облаштування світу з поверненням «суверенних прав і самоврядування тих народів які були позбавлені цього насильницьким шляхом» та сподіватися на допомогу західних держав у відновленні незалежності.

Ці надії наприкінці 40-х – на початку 50-х років підживлювала політика і практика «холодної війни». Й хоча західні уряди не визнавали інкорпорації Балтійських держав у складі СРСР, вони були неготові активно підтримати незалежність Латвії. Зі свого боку, латиські організації на Заході та дипломатичні представники в еміграції розгорнули широку дипломатичну діяльність. Вони зверталися до урядовців країн свого перебування, вказуючи на злочини комуністичного режиму проти Латвійської держави і її народу. В умовах «холодної війни» у 50-ті роки минулого століття уряд США надавав фінансову допомогу латиським емігрантським структурам у їхніх прагненнях. Значним досягненням слід вважати створення у 1953 році слідчої комісії під керівництвом конгресмена Ч.Ж.Керстена в Палаті Представників Конгресу США. Комісія ретельно документувала комуністичні злочини в радянських республіках Балтії, концентруючись на порушеннях міжнародного права з боку

СРСР та на злочинах проти людства, включно з масовими депортаціями. Пізніше повідомлення цієї комісії суттєвим чином визначили ставлення США до тоталітарного режиму в Латвії і послідовну політику невизнання інкорпорації.

Нерішуча, загалом, політика Заходу не обіцяла Латвії швидкого визволення, а ще більше нереальною це робила зростаюча загроза ядерної війни. Однак, ще довго після війни громада латишів в еміграції та частина жителів Латвії не втрачали надії на можливе англійське та американське втручання. Ці надії посилювались західними радіопередачами, які інформували про невизнання приєднання балтійських країн до СРСР державами Заходу. Американські, англійські та шведські спецслужби використовували загальні настрої балтійців проти радянської влади, а також партизанську війну латиських повстанців проти сталінського режиму, щоб засилати своїх розвідників. Загалом, це були балтійці, які знайшли захист на Заході, бажаючи допомогти визволенню своєї батьківщини. Проте радянським спецслужбам вдалося підпорядкувати ці прагнення своєму контролю та інкорпорувати власних агентів серед учасників спротиву. У свою чергу, підсланих західних агентів брали в полон, тривалий час вводючи в оману англійські та американські розвідслужби.

Оприлюднені дані КДБ СРСР засвідчують, що в період, коли в «таборі соціалізму» в Східній Європі відбувалися акції протесту або повстання проти комуністичних режимів, у Латвії також посилювались антирадянські настрої. СРСР жорстко придушив народне повстання в Угорщині у жовтні-листопаді 1956 року. Ці події знайшли широкий відгук в радянській Латвії. Під час угорських заворушень кількість виявлених антирадянських листівок латвійського підпілля збільшилась втричі.

До смерті Сталіна «залізна завіса» майже герметично ізолювала Латвію від зарубіжжя. В ході «хрущовської відлиги» зазнала змін радянська політика стосовно зв'язків із зарубіжжям та латишами в діаспорі. Як не прагнули інституції радянської влади обмежити і контролювати ці зв'язки, вони постали важливим джерелом інформації та засобом спілкування із зовнішнім світом. Вже у 1958 році згадувалось, що 230 тисяч жителів Латвії («невелика республіка») листується із Заходом. Кореспонденцію розпечатував, перечитував та затримував КДБ, проте поза тим листування продовжувалось.

При цьому, зарубіжним латвійським туристам дозволялося відвідувати тільки Ригу. У 1956 році затвердили особливий список місць до відвідування іноземцями. Останні могли їхати туди лише за посередництва туристичної

агенції Інтурист і Комітету з культурних зв'язків, діяльність яких контролювалася спецслужбами. Втім закордонні латиші часто використовували й ці обмежені можливості, аби відвідати свою історичну батьківщину та зустрітися там з родичами.

В умовах розповсюдження комуністичних ідей в середовищі латвійців за кордоном, а також задля поширення туризму і популяризації репатріації в СРСР, під проводом КДБ було створено особливий «Комітет з культурних зв'язків із співвітчизниками за кордоном». Останній видавав свій друкований орган та інші пропагандистські матеріали. Відомих за рубежем латиських культурних діячів намагались умовити повернутися на постійне місце проживання до Латвії.

З іншого боку, попри те, що для переважної більшості латвійців виїзд на Захід заборонявся, все ж таки були окремі випадки, коли такі дозволи надавались. Зазвичай це відбувалося за посередництва уряду США, коли на його адресу зверталися з проханням про возз'єднання родин. З Латвії в такий спосіб вдалося виїхати навіть деяким репресованим.

Коли голова парламенту Чехословаччини Й.Смрковський гостював у Ризі влітку 1968 року, народ із симпатією вислухав його декларацію щодо необхідності створювати «соціалізм з людським обличчям». Після того, як збройні сили СРСР та його держав-сателітів вдерлися до Чехословаччини 20 серпня 1968 року, Латвія також втратила надії на демократичні зміни в комуністичній системі. Тяжке звинувачення окупаційного режиму було висловлене в листі 17-ти латвійських комуністів, адресованому зарубіжним комуністичним партіям. Це звернення у 1972 році вдалося нелегально переправити через кордон. Автором листа був Е.Берклавс, який у 1963 році повернувся до Латвії із заслання в російське місто Владимир. Документ роз'яснював керовану Москвою неприйнятну політику проти народу Латвії й висловлював щодо неї рішучий протест. Лист здобув широкий резонанс в усьому світі, його оприлюднили й коментували The New York Times, Die Welt та інші світові друковані видання.

У 1967 році, після арабсько-ізраїльської війни, відновилася антисемітська політика комуністичного режиму. Активісти єврейських правозахисників у Радянському Союзі боролися за право виїзду до Ізраїлю. Вони виступали також проти радянських обмежень на еміграцію та військової окупації Чехословаччини у 1968 році. У квітні 1969 року студент І.Рипс вчинив спробу самоспалення в латвійській столиці поблизу Пам'ятника Свободи. В Ризі почали підпільно видавати єврейський журнал. Виїзду сприяв тиск на Москву з

боку західних держав, особливо США. Латвія для радянських євреїв постала своєрідним транзитним місцем й до розпаду Радянського Союзу у 1991 році з неї виїхало близько 16-ти тисяч осіб єврейської національності, які нерідко піддавалися політичним і матеріальним репресіям.

Безпековий контекст. Традиція розглядати міжнародну політику з точки зору системного підходу нерозривно пов'язана з деколонізацією, яка розпочалася після закінчення Другої світової війни. Наприкінці 1960-х років О.Янг одним з перших запропонував розглядати міжнародну політику з точки зору взаємодії глобальної системи, з одного боку, і регіональних підсистем – з іншого [1]. Цю роботу слід вважати новаторською, тому що в ній вперше робиться наступне припущення: прийнятий на той час поділ світу за імперським принципом на «британську», «французьку» та інші частини невдовзі стане не настільки важливим з точки зору аналізу міжнародної політики, проте значущості набуде розподіл на окремі світові регіони. Саме цей процес і відбувся за півстоліття, яке минуло від часу публікації згаданої статті, але уявляється, що на сьогодні ще зарано говорити про завершення процесу деколонізації, а значущість регіоналізації багаторазово підвищилась.

Ще більше значення регіонів як територіальних підсистем міжнародної політики зросло після закінчення холодної війни, коли криза суверенітету як у країнах третього світу, так і в Європі призвела до виникнення очікувань скорого зменшення ролі держав у міжнародній політиці, в тому числі регіонів. І якщо у більшості прихильників цієї теорії такі очікування пов'язувались з перспективою формування нової системи міжнародної політики, якій характерне домінування мирної взаємодії над збройними конфліктами, то інші дослідники висловлювали побоювання відносно збільшення ролі регіонів [2].

Хоча на даний час можна констатувати, що очікування двадцятирічної давнини, пов'язані із зменшенням ролі держав у міжнародній політиці на користь регіонів, не виправдались, у свій час ці очікування сприяли збільшенню числа досліджень, присвячених зовнішньополітичній регіоналізації: Ф.Тассінарі виявив у теоретичних роботах з міжнародних відносин чотири типи регіонів [3]. Так, він виокремив регіони, які формуються, на думку авторів одних теорій, «зсередини» від регіонів, що виникають, на переконання інших дослідників, «ззовні».

Саме регіоналізацію «зсередини» має на увазі Г.М.Федоров, коли пише щодо регіонів як про «територіальні системи» [4]. Він виокремлює регіони за ієрархічним рівнем – від глобального до локального, а також за функціональним типом – політичні, економічні та соціально-культурні. Регіон

Європи відноситься за даною класифікацією до мегарегіонів, який можна розглядати і як політичний, і як економічний, і як соціально-культурний регіон.

Соціальний конструктивізм у теорії міжнародних відносин виводить на перший план зазначені уявлення та їхню роль в процесі регіоналізації. Найбільш яскраво даний тезис представлений в роботі Б.Бузана і О.Вевера, в якій вони вводять понятті регіонального комплексу безпеки [5]. Під цим комплексом розуміється регіон, жителі якого мають схожі уявлення про основні виклики власній безпеці. Зокрема, в Європі в якості основного виклику регіональній безпеці сприймається можливість повторення досвіду Другої світової війни, а європейська інтеграція є проектом, спрямованим на мінімізацію вірогідності настання такого сценарію шляхом відмови держав Європи від частини суверенітету.

Досліджуючи місце Латвії в територіальній системі європейської безпеки, слід застосувати комплексний підхід з урахуванням різноманітних теоретичних підходів до формування регіонів як безпекових територіальних систем. Якщо одразу після проголошення незалежності Латвії в країні велася дискусія, чи бути їй нейтральною за прикладом сусідніх Швеції та Фінляндії, чи вибудовувати свою оборонну політику, виходячи з мети приєднання до НАТО в найближчому майбутньому, то після 1995 року латвійські уряди один за одним послідовно впроваджували курс на вступ в Альянс.

При цьому, як в Латвії існувала недовіра стосовно НАТО, так і в останньому щодо офіційної Риги. Як пише З.Озолиня, латвійська еліта не була впевнена в тому, що країни Заходу, навіть після вступу Латвії до Альянсу, будуть захищати її будь-якими засобами у випадку агресії проти неї з боку третіх держав [6]. Водночас, латвійське російськомовне населення також побоювалось, що приєднання країни до держав Північноатлантичного договору матиме наслідком погіршення й без того непростих відносин між Латвією і Росією. Саме ці перестороги стали причиною того, що 26 лютого 2004 року при голосуванні в латвійському Сеймі з питання вступу в НАТО за висловилися лише 77 зі 100 парламентаріїв [7].

Продемонструвати готовність Латвії, а також її сусідів по Балтійському регіону – Естонії та Литві – до співробітництва у військово-політичній сфері були покликані відповідні спільні проекти трьох балтійських держав. Так, ще наприкінці 1994 року започатковано формування БАЛТБАТу – миротворчого батальйону, службу в якому несли представники всіх трьох країн Балтії, у тому числі в місії з підтримання миру в Боснії і Герцеговині. На думку Р.Сапронаса, створення батальйону не лише продемонструвало спроможність балтійських

держав до взаємного співробітництва, але й зробило значний внесок у створення збройних сил в цих країнах, враховуючи, що після розпаду СРСР і виводу радянських військ з території Латвії, Литви та Естонії останнім довелося формувати свої армії фактично «з нуля» [8].

Разом з тим, у 1996 році було запущено проект БАЛТНЕТ, що передбачав створення спільної системи моніторингу повітряного простору трьох балтійських країн. У 1997 році започатковано реалізацію проекту БАЛТРОН, який дозволив скоординувати зусилля представників збройних сил держав Балтії у рятувальних операціях на Балтійському морі. Зрештою, у 1998 році було засновано Балтійський оборонний коледж, метою якого стала підготовка офіцерських кадрів для Латвії, Литви та Естонії. Коледж розмістився на території Естонії, координаційний центр БАЛТНЕТу – в Литві, а база БАЛТБАТУ і координаційний центр БАЛТРОНу – в Латвії.

В період після завершення холодної війни наріжним каменем політичного виміру територіальної системи європейської безпеки стала ОБСЄ. Вона здобула цей статус завдяки своїй універсальності, не поділяючи країни Європи на «західні» та «східні» та не вимагаючи від останніх при вступі в організацію виконання інших умов, крім прагнення до миру і співробітництва на континенті. У вересні 1991 року, одразу після провалу серпневого заколоту в Москві, учасницями ОБСЄ постали три країни Балтії. Найважливішим напрямом роботи організації у 1990-х роках став контроль за звичайними озброєннями держав-учасниць. У цьому контексті значення Латвії та її сусідів по регіону виявилось вкрай важливим.

З одного боку, три балтійські країни готувались до вступу в НАТО, після чого змінювався баланс сил на континенті на користь Альянсу. З іншого, вони не лише не ратифікували, але й не підписали Угоду про адаптацію Договору про звичайні збройні сили в Європі 1999 року, і у випадку перевищення НАТО визначених Угодою квот по звичайних озброєннях останні могли бути розміщені на території Латвії та її регіональних сусідів, що спричинило побоювання з боку Росії. Напередодні розширення НАТО на Схід держави Альянсу ще намагались віднайти компромісне рішення. Так, у 2003 році було обіцяно, що після вступу в НАТО країни Балтії приєднаються до Угоди [9]. Однак після розширення Альянсу ці обіцянки виявились забутими, і у підсумку Угода так і не набула чинності.

В контексті взаємодії Ради Європи з Латвією остання являє собою особливий випадок серед інших балтійських держав, оскільки, на відміну від Естонії та Литви, які вступили в РЄ у 1993 році, шлях офіційної Риги в цю

організацію виявився більш складним. Латвія не надала громадянства жителям республіки, що переїхали до неї на постійне проживання після 1940 року, проте цим людям був наданий статус «негромадянина», не визначений у міжнародному праві, який, відповідно, відкривав широкі можливості для порушення їхніх прав. Лише після прийняття у 1994 році нового Закону про громадянство Латвії, який чітко визначив порядок надання громадянства «негромадянам», Парламентська Асамблея Ради Європи ухвалила рішення запросити латвійську сторону стати повноправним членом цієї організації [10].

Також показово, що сам вступ Латвії в Європейський Союз відбувся лише у 2004 році, тобто після того, як ОБСЄ визнала ситуацію у сфері дотримання прав національних меншин країни задовільною, а мандат місії зазначеної організації в Латвії завершився. Після цього, на переконання офіційної Москви, проблеми з нацменшинами в країні продовжують зберігатися. Разом з тим, різкій критиці з російської сторони піддаються спроби, на її думку, героїзації нацизму в Латвії.

Сприйняття можливості повторення Другої світової війни в якості основного виклику європейській безпеці було названо загальною цінністю, що об'єднала у свій час, на переконання авторів теорії регіональних комплексів безпеки, західноєвропейські країни Євросоюзу [11]. Побойуючись згаданого повторення, західноєвропейські країни свідомо відмовились від значної частини державного суверенітету на користь наднаціональних інституцій європейської інтеграції. Натомість, як засвідчує практика, значна частина населення Латвії не поділяє уявлень про Другу світову війну, притаманних для Західної Європи. Більш того, національний суверенітет для більшості латвійців є більш значущою цінністю, ніж європейська інтеграція [12]. Отже, інтеграцію Латвії в соціально-культурну територіальну систему Євросоюзу неможна вважати завершеною.

Висновки. Найважливішими політичними елементами територіальної системи європейської безпеки, в яких бере участь Латвія, є ОБСЄ, НАТО та Європейський Союз. Проте рівень співробітництва латвійської сторони в межах згаданих міжнародних інституцій є неоднорідним. Наприклад, співпраця Латвії у військовій галузі із сусідніми Естонією і Литвою навіть знизилася після вступу всіх трьох балтійських країн у НАТО в 2004 році. З іншого боку, навіть окремі спроби ОБСЄ оцінити ситуацію в Латвії у сфері дотримання прав нацменшин наражаються на різке неприйняття латвійської еліти, представленої, головню, етнічними латишами. Державний суверенітет залишається для латвійців значущою цінністю, а ідеї відмови від його частини на користь

інституцій ЄС відкидаються більшістю населення країни. Ця ситуація може свідчити про те, що Латвія залишається порівняно «молодою» учасницею територіальної системи європейської безпеки. Її елітам і населенню ще доведеться пройти значний шлях до повної інтеграції у вказану систему, в першу чергу, в соціально-культурному плані. При цьому, викладена ситуація може свідчити й про те, що сама територіальна система європейської безпеки переживає на сьогодні болючий процес трансформації, обумовлений, серед іншого, й фактором активного залучення до нього Латвії. Коли цей період перетворень завершиться, згадана система вже не буде такою, як раніше. Механізми функціонування нової системи, за участі в тому числі й Латвії, формуватимуться з низки компонентів, що взаємно впливають один на одного, таких як інституції, міжнародне співробітництво та сприйняття найважливіших викликів і загроз.

Список використаних джерел і літератури

1. Young O.R. Political Discontinuities in the International System // *World Politics*. 1968. Vol. 20, No. 3. P. 369-392.
2. Käkönen J., Lähteenmäki K. Regionalization and the Theory of International Relations. Tampere, 1995.
3. Tassinari F. Mare Europaeum: Baltic Sea Region Security and Cooperation from Post-Wall to Post-Enlargement Europe. Copenhagen, 2004.
4. Федоров Г.М. Регион как территориальная система // *Балтийский регион*. 2010. № 1. С. 20-27.
5. Buzan B., Wæver O. Regions and Powers: The Structure of International Security. Cambridge, 2003.
6. Ozaliņa Ž. European Security and Defense Policy: The Latvian Perspective // *New Security Issues in Northern Europe: The Nordic and Baltic States and the ESDP* / ed. by C. Archer. N. Y., 2008. P. 115-138.
7. Latvijas Republikas Saeima. Par Ziemeļatlantijas līgumu (2.lasījums. Steidzams). 26.02.2004. 09:36:48 bal013 // Arhivs. URL: http://www.saeima.lv/steno/2002_8/st_040226/Balsoj/013.htm.
8. Sapronas R. BALTBAT and Development of Baltic Defense Forces // *Baltic Defense Review*. 1999. No. 2. P. 55-70.
9. Российские эксперты: страны Балтии приблизят экономику России к европейской // *DELFI.LV*. 2003. 16 мая. URL: <http://rus.delfi.lv/news/daily/>

latvia/rossijskie-eksperty-strany-baltii-priblizyat-ekonomiku-rossii-k-evropejskoj.
d?id=5419154.

10. Parliamentary Assembly of the Council of Europe. Opinion No. 183 (1995) on the Application by Latvia for Membership of the Council of Europe. Text adopted by the Assembly on January 31, 1995. URL: <http://assembly.coe.int/Documents/AdoptedText/TA95/Eopi183.htm>.
11. Lūk, tā izskatās pieminēklis Bauskas aizstāvjiem pret otrreizējo padomju okupāciju. DELFI. LV. 2012. 18 septembris. URL: <http://www.delfi.lv/aculiecinieks/news/novados/luk-ta-izskatas-piemineklis-bauskas-aizstavjiem-pret-otreisejo-padomjuokupaciju.d?id=42678042>.
12. 56% латвийцев хотят сохранения суверенитета, а не более тесной интеграции в ЕС и НАТО // DELFI.LV. 2012. 15 апр. URL: <http://rus.delfi.lv/news/daily/latvia/56-latvijcev-hotyat-sohraneniya-suvereniteta-a-ne-bolee-tesnoj-integracii-v-es-i-nato.d?id=42283262#ixzz3L1noH5ww>.